

ВИДАТКИ НА ОХОРОНУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

EXPENSES ON ENVIRONMENT PROTECTION IN THE CONTEXT OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE

У статті вказано першопричини екологічних проблем в Україні. Обґрунтовано потребу в збереженні природних ресурсів. Проаналізовано динаміку видатків Державного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища у 2012-2016 рр. та місце країни в рейтингу ефективності екологічної політики. Запропоновано пріоритетні напрями фінансування охорони навколишнього природного середовища. Наголошено на необхідності співробітництва держави з суб'єктами господарювання задля спонукання впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Ключові слова: видатки на охорону навколишнього природного середовища, екологічні проблеми, індекс екологічної ефективності, фінансування, модернізація.

В статье указаны причины экологических проблем в Украине. Обоснована потребность сохранения природных ресурсов. Проанализирована динамика расходов Государственного бюджета Украины на охрану окружающей среды в 2012-2016 гг. и место страны в рейтинге эффективности экологической политики. Предложены при-

оритетные направления финансирования охраны окружающей среды. Обозначена необходимость сотрудничества государства с субъектами хозяйствования для побуждения внедрения ресурсосберегающих технологий.

Ключевые слова: расходы на охрану окружающей среды, экологические проблемы, индекс экологической эффективности, финансирование, модернизация.

Reasons of environmental problems in Ukraine are indicated in the article. The need of natural resources conservation is vindicated. The dynamics of expenditures of Ukraine's State Budget on the environmental protection during 2012-2016 and the country's place in the ranking of Environmental Performance Index are analysed. The priority directions of financing environmental protection are proposed. The necessity of cooperation between the state and business entities for stimulating the introduction of resource-saving technologies is specified.

Key words: expenditures for environmental protection, ecological problems, Environmental Performance Index, financing, modernization.

УДК 336.5:502

Піменова М.М.

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів

Університет митної справи та фінансів

Малоок І.А.

студентка

Університет митної справи та фінансів

Постановка проблеми. Фінансування охорони навколишнього природного середовища відіграє важливу роль як для окремого громадянина, так і для всієї країни, оскільки забезпечує не лише покращення умов життєдіяльності людей, а й сприяє впровадженню ресурсозберігаючих технологій за умови раціонального, цільового та ефективного використання коштів. Органи державної влади покликані захищати інтереси українського народу, який є власником природних ресурсів, тому мають сприяти збереженню та примноженню природного багатства України, головним чином шляхом фінансування державних екологічно орієнтованих програм. Тож, уважаємо за необхідне проаналізувати ефективність видатків на охорону навколишнього природного середовища та їх вплив на економічний розвиток держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам державної фінансової підтримки охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки та реалізації заходів державної політики щодо подолання екологічної кризи присвятили свої праці О.І. Тулай, І.В. Мартинюк, І.В. Замула, Г.В. Кірейцева, М.А. Хвесик, А.В. Степаненко та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз державних видатків на охорону навколишнього природного середовища та виявлення шляхів покращення фінансування даної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансування видатків на охорону навколишнього

природного середовища є важливим напрямом діяльності держави, оскільки національна безпека не можлива без урахування екологічного фактору, який здатен впливати як на добробут населення, так і на потенційні можливості розвитку вітчизняної економіки.

Згідно зі статтею 16 Конституції України обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України та подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Отже, основну відповідальність за збереження навколишнього середовища, його охорону, раціональне та науково обґрунтоване природокористування несе держава [4, 8].

Витрати, які спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища, відповідно до законодавства України, включають фінансування наступних заходів: запобігання та ліквідації забруднення навколишнього природного середовища; охорони та раціонального використання природних ресурсів; утилізації відходів; ліквідації іншого забруднення навколишнього природного середовища; збереження природно-заповідного фонду; дослідження і розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища; іншої діяльності у сфері охорони навколишнього природного середовища [5, с. 12].

Першопричинами екологічних проблем в Україні, які потребують ефективного використання бюджетних коштів, є:

- переважаюча частка ресурсо- та енергомістких галузей в економіці;
- спрацьованість основних фондів промислової та транспортної інфраструктур;
- відсутність чіткого розмежування природоохоронних і господарських функцій;
- недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;
- недотримання чинного природоохоронного законодавства [11, с. 76].

Техногенне навантаження на земельні, водні, біотичні, мінерально-сировинні ресурси України зростає. Триває урбанізація. На 3% території держави зосереджено близько 70% населення. Видобувна і переробна галузі промисловості, що донедавна забезпечували 60% експортних валютних надходжень, утворюють велику кількість відходів, забруднюють повітря, ґрунти й природні води [1, с. 500].

Енергоємність України, виміряна, як відношення загальної пропозиції первинної енергії до ВВП, удесятеро вища за середню по країнах, що входять до складу Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Україна споживає приблизно у 3,2 рази більше енергії на одиницю ВВП, ніж у середньому по країнах ОЕСР. Обсяг енергії, що використовується для виробництва одиниці товарів і послуг (тобто на одиницю ВВП), перевищують рівень Туреччини в 3,8 разів; Польщі – у 3 рази; Білорусі – в 1,8 рази; середнє значення для Європейського Союзу – у 3,8 разів [1, с. 506].

Тож, важливість збереження ресурсів у суспільстві пояснюється тим, що: по-перше, більшість видів природних ресурсів є невідтворюваними; по-друге, у загальній собівартості промислової продукції частка енергетичних витрат надзвичайно

велика, тому економія їх значною мірою впливає на підвищення ефективності виробництва; по-третє, існує значна залежність національної економіки від зовнішніх джерел енергопостачання, що є однією з причин утворення дефіциту платіжного балансу та зростання зовнішньої заборгованості; по-четверте, уведення до господарського обігу паливно-енергетичних ресурсів призводить до погіршення екологічної ситуації; по-п'яте, нерациональне використання паливно-енергетичних ресурсів у процесі виробництва продукції робить її неконкурентоспроможною та сповільнює вихід вітчизняної економіки з кризи та її інтеграцію в європейську і світову економічні системи [7, с. 12].

На думку експертів ООН, екологічні втрати внаслідок забруднення перевищують вартість заходів, спрямованих на боротьбу з ним: щороку через забруднення втрачається від 0,5 до 2,5% валового національного доходу, натомість вартість заходів, які можуть дозволити ґрунтовно скоротити обсяги забруднення в індустріальних країнах – складає 1-2% ВНД [3, с. 198].

Протягом 2016 р. на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами України було витрачено 32,5 млрд грн (1,38% ВНД), що на 7,9 млрд грн більше від показника попереднього року. За рахунок державного та місцевого бюджетів було профінансовано лише 6% витрат, натомість основним джерелом фінансування, як і в попередні роки, залишаються власні кошти підприємств та організацій – 68%, решта коштів надійшла з інших джерел фінансування [2].

Розглянемо детальніше динаміку видатків Державного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища у 2012-2016 рр. (рис. 1): чіткої тенденції не простежується, най-



Рис. 1. Динаміка фактичних витрат Державного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища та їх частка у планових показниках у 2012-2016 рр. [6]

більш стрімко видатки скоротилися у 2014 р. – на 43,5% порівняно з показником попереднього року – та склали 2597,4 млн грн, а потім стрімко й зросли на 56% до 4053,0 млн грн. Не зважаючи на те, що в аналізований період величина видатків на охорону здоров'я нібито й збільшилася, їх питома вага у загальній сумі видатків зменшилася з 1,045% у 2012 р. до 0,697% у 2016 р. (рис. 2). До того ж планові видатки протягом 2012-2016 рр. жодного разу не виконувалися у повній мірі, що свідчить про недофінансування охорони навколишнього природного середовища державою.

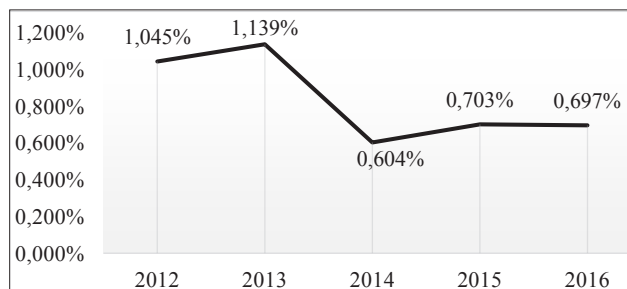


Рис. 2. Частка видатків на охорону навколишнього природного середовища у загальній сумі видатків Державного бюджету України у 2012-2016 рр. [6]

Україна за даними звіту щодо показників ефективності екологічної політики держав світу, заснованого на розрахунках ЕРІ (індексу екологічної ефективності), який щорічно публікується зусиллями Єльського і Колумбійського університетів (США), у 2016 р. посіла 44 місце з 180 країн світу, опинившись між Аргентиною (43) та Кубою (45), значно покращивши свої позиції порівняно з 2014 р., коли зайняла 95 місце з 178 країн світу. Частково це може бути пов'язано зі скороченням обсягів виробництва за останні роки. Однак, при загальному 44 місці, Україна займає 130 позицію за критерієм «біорізноманіття та середовища проживання», що характеризує зусилля країни у вирішенні проблем із збереженням видів в межах власних кордонів; 144 – за показником забрудненості повітря діоксидом азоту, що впливає на здоров'я людей і характеризує якість повітря. Найкраще, 25, місце присвоєне Україні за динамікою інтенсивності викидів вуглецю на одиницю ВВП. У першу десятку лідерів рейтингу увійшли Фінляндія, Ісландія, Швеція, Данія, Словенія, Іспанія, Португалія, Естонія, Мальта та Франція [9, 10].

Таким чином, постає нагальна потреба зосередження уваги на екологізації економіки з метою забезпечення збалансованості соціально-економічної й екологічної систем за рахунок збільшення витрат бюджетних коштів шляхом цільового використання природно-ресурсних платежів [5, 8].

Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища у аспекті розвитку економіки України повинно вестися переважно за такими пріоритетними напрямками:

– впровадження маловідходних і безвідходних ресурсозберігаючих технологій, нових конструкційних матеріалів і замінників дефіцитної сировини, виготовлення продукції підвищеної монтажної готовності;

– упровадження технологічних систем і комплексів щодо широкого залучення у виробництво вторинних матеріальних, сировинних і паливно-енергетичних ресурсів, промислових і побутових відходів [7, с. 122-123].

Отже, важливим є спрямування фінансових ресурсів на екологічну модернізацію національного господарства: в умовах постійного зростання вартості енергоносіїв, палива і сировини, загальної нестачі або навіть повної відсутності коштів на закупівлю нових виробничих фондів, їх відновлення на підприємстві без зовнішньої допомоги є неможливим.

Оскільки суб'єкти господарювання не зацікавлені в екологізації виробництва через переслідування мети отримання прибутку в короткостроковій перспективі, держава зобов'язана запропонувати їм фінансово вигідну співпрацю, що передбачає: з одного боку – гарантію отримання вигоди від природоохоронних витрат та стимулювання використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій, а з другого – акумулювання фінансових ресурсів на реалізацію екологічних програм [8, с. 202].

Висновки з проведеного дослідження. В умовах обмеженості фінансових ресурсів держава має виокремлювати пріоритетні напрями використання бюджетних коштів у сфері охорони довкілля з метою вирішення першочергових проблем таких, як: модернізація основних засобів суб'єктів господарювання, упровадження ресурсозберігаючих технологій та мінімізація відходів виробництва.

Також необхідна стабільність у фінансуванні видатків на охорону навколишнього природного середовища (тобто постійна частка цих видатків у загальній їх сумі), яка спроможна наблизити до забезпечення раціонального використання природно-ресурсного фонду країни та відтворення його природного потенціалу, що своєю чергою стане поштовхом економічного зростання та покращення умов життя населення.

Однак, пропозиції будуть дієвими лише тоді, коли державні кошти будуть використовуватися чітко на визначені цілі й у визначених обсягах, що потребує жорсткого контролю та відповідальності за неналежним використанням фінансових ресурсів державного бюджету.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К.: НІСД, 2017. – 928 с.
2. Витрати на охорону навколишнього природного середовища у 2016 році: експрес-випуск Дер-

жавної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html#Навколишнє_середовище.

3. Замула І.В. Економічна та екологічна безпека у контексті стійкого розвитку [текст] / І.В. Замула, Г.В. Кірейцева // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – № 1(55). – 2011. – С. 196-198.

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР за редакцією від 30.09.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Мартинюк І.В. Проблеми фінансування охорони навколишнього природного середовища в Україні [текст] / І.В. Мартинюк // Агросвіт. – № 11. – 2017. – С. 9-14.

6. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/>.

7. Піменова М.М. Фінансове забезпечення державних програм ресурсозбереження в Україні: дисертація [текст] / М.М. Піменова. – Дніпропетровськ. – 2015. – 247 с.

8. Тулай О.І. Державна фінансова підтримка охорони навколишнього природного середовища як необхідна умова сталого людського розвитку / О.І. Тулай // Актуальні проблеми економіки. – № 1(175). – 2016. – С. 200-208.

9. Україна в рейтингу екологічної ефективності у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/worldabus/3830407-vid-pidiomu-do-padinnia-ukraina-u-svitovykh-reitynhakh/>.

10. Україна покращила позиції в рейтингу екологічної ефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2016-roci>.

11. Хвесик М.А. Екологічна криза в Україні: соціально-економічні наслідки та шляхи їх подолання [текст] / М.А. Хвесик, А.В. Степаненко // Економіка України. – № 1(626). – 2014. – С. 74-86.

REFERENCES:

1. The National Institute for Strategic Studies (2017) Analitichna dopovid' do Shchorichnoho Poslania Prezidenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovishche Ukrayiny v 2017 rotsi» [Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine «The Internal and External Situation of Ukraine in 2017»], Kyiv: The National Institute for Strategic Studies. (in Ukrainian).

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2016) Vytraty na okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha [The costs of environmental protection]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html#Навколишнє_середовище (accessed 23 October 2017).

3. Zamula I.V. (2011) Ekonomichna ta ekolohichna bezpeka u konteksti stiikoho rozvytku [Economic and environmental security in the context of sustainability]. Journal of Zhytomyr State Technological University, no. 1(55), pp. 196-198.

4. Zakon Ukrayiny «Konstytutsiia Ukrayiny» [The law of Ukraine «The Constitution of Ukraine»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (in Ukrainian).

5. Martyniuk I.V. (2017) Problemy finansuvannia okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha v Ukrayini [Problems of financing the environmental protection in Ukraine]. Ahrosvit, no. 11, pp. 9-14.

6. Ofitsiynyi sait Instytutu biudzhetu ta sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' [Official site of the Institute for Budgetary and socio-economic Researches]. Available at: <http://www.ibser.org.ua/> (accessed 22 October 2017).

7. Pimenova M.M. (2015) Finansove zabezpechennia derzhavnykh prohram resursozberezhennia v Ukrayini [Financial support of state programs of resource conservation in Ukraine], (PhD Thesis), Dnipropetrovsk: The University of Customs and Finance.

8. Tulai O.I. (2016) Derzhavna finansova pidtrymka okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha yak neobkhidna umova staloho liuds'koho rozvytku [State financial support for the protection of the natural environment as a necessary condition for sustainable human development]. Actual problems of the economy, no. 1 (175), pp. 200-208.

9. Ukrayina v reitynhu ekolohichnoi efektyvnosti u 2016 rotsi [Ukraine in the rating of Environmental Performance Index in 2016]. Available at: <http://ua.korrespondent.net/world/worldabus/3830407-vid-pidiomu-do-padinnia-ukraina-u-svitovykh-reitynhakh/> (accessed 23 October 2017).

10. Ukrayina pokrashchyla pozytsii v reitynhu ekolohichnoi efektyvnosti [Ukraine improved its position in the ranking of Environmental Performance Index]. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2016-roci> (accessed 23 October 2017).

11. Khvesyk M.A. (2014) Ekolohichna kryza v Ukrayini: sotsial'no-ekonomichni naslidky ta shliakhy yikh podolannia [Ecological crisis in Ukraine, its socio-economic impact and ways to overcome]. Economy of Ukraine, no. 1(626), pp. 74-86.

Pimenova M.M.Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Finance,
University of Customs and Finance**Malook I.A.**Student
University of Customs and Finance**EXPENSES ON ENVIRONMENT PROTECTION
IN THE CONTEXT OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE**

Financing of expenses on environmental protection is an important activity of the state since it is primarily responsible for the rational use of nature. It is stated in Article 16 of the Constitution of Ukraine.

The main reasons of environmental problems in Ukraine, which require state intervention, are: a large share of resource and energy-intensive branches in the economy, the shabbiness of fixed assets, insufficient understanding of the natural environment preservation's priorities and benefits of stable development in society; non-observance of current environmental legislation and so on. As a result, preserving resources becomes an urgent need of society.

According to UN experts, environmental pollution losses exceed the cost of the actions directed to fighting against them: the cost of measures that can significantly reduce pollution in the industrial countries is 1-2% of GNI (Gross National Income). In 2016 in Ukraine, there were spent 32.5 billion UAH (1.38% of GNI) on the environmental protection, but a share of the state funds in this sum is not significant – 6%; the basic resource of funding is the enterprises and organizations' own funds.

In 2012-2016, the amount of expenses on environmental protection increased, but their share in total expenditures decreased. Planned costs were not fulfilled completely, and it indicates that the state's environmental measures in funding are insufficient.

In the rate of efficiency in environmental policy among the world's countries, Ukraine improved its position in 2016 compared with 2014 and raised from the 95th to the 44th position. At the same time, the poor indicators were observed in the category "biodiversity and habitat" (130th position) and in the index of air pollution with nitrogen dioxide (144th position). The best rating position – 25th place – was shown in intensity dynamics of carbon on GDP unit.

As a result of the above-mentioned indicators, there is a need to focus on the ecologization of the economy in order to balance the social and ecological systems. For this purpose, the state should stimulate the use of resource and energy saving technologies and promote the modernization of the national economy.

Stable expenses in the environmental protection financing are necessary for ensuring rational use of the country's natural and resource fund and the restoration of its resource potential. However, in order to achieve a certain effect, the public funds need to be clearly used on definite purposes and in certain volumes, with strict control and responsibility for the inadequate use of the state budget financial resources.